

УДК 37:39-048.22(477.51):796.011.3(045)

Корнєва А. О.

СВІТОГЛЯДНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕЯКИХ ЗАСОБІВ ЕТНОПЕДАГОГІКИ ЧЕРНІГОВО-СІВЕРЩИНИ У ПРОЦЕС ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті визначено теоретичні основи формування фізичної культури особистості засобами української етнопедагогіки. Обґрунтовано світоглядний потенціал та перспективи впровадження засобів етнопедагогіки певного регіону України (Чернігово-Сіверщини) в процес фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами етнопедагогіки Чернігово-Сіверщини. Встановлено, що досвід поколінь, культурне надбання конкретного регіону (зокрема Чернігово-Сіверщини) може бути використано для сприяння зростанню фізичної культури особистості.

Ключові слова: етнопедагогіка, формування особистості, світоглядний потенціал.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Фізична культура, має величезний потенціал не тільки в аспекті поліпшення фізичної підготовленості й здоров'я, набуття необхідних рухових вмінь та навичок, але і як засіб формуючого впливу на особистість дитини. Сьогодні одночасно із сучасною національною науковою педагогікою нині відроджується і знаходить своє широке застосування етнопедагогіка, тому система освіти загалом і процес фізичного виховання зокрема, має будуватись на інтеграції народної педагогіки, етнопедагогіки та класичної педагогічної науки, передової практики навчання і виховання особистості.

На наш погляд, якщо зростання фізичної культури дітей молодшого шкільного віку буде спиратися на застосування системи засобів етнопедагогіки взагалі та зокрема, певного регіону (Чернігово-Сіверщини), то ефективність розвитку особистості в процесі фізичного виховання стане вищою.

Актуальність порушеної проблеми зумовлена протиріччями між: значними потенційними можливостями етнопедагогіки і недостатнім її застосуванням у сучасній практиці фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку; відсутністю цілісного педагогічного дослідження ефективності виховання і розвитку особистості за рахунок зростання фізичної культури дитини із застосуванням системи засобів етнопедагогіки певного регіону (зокрема Чернігово-Сіверщини) і потребами в цьому теорії і практиці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Державні національні програми «Освіта» і «Діти України», «Концепція національного виховання», «Закон України про освіту», «Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті» орієнтують сучасну школу на духовний розвиток особистості, необхідність національної спрямованості освіти і виховання.

Проблемі ефективності виховання, яке ґрунтується на традиціях рідного народу присвячені праці І. Зязюна, В. Євтуха, Є. Приступи, Н. Хухри, О. Овадюка, О. Ткаченко та інших.

У галузі фізичного виховання найбільш систематизованими є праці Є. Приступи, в яких розглядається становлення і розвиток педагогічних основ української народної фізичної культури. Окремі аспекти фізичного виховання, з точки зору української етнопедагогіки, вивчали А. Цьось, І. Кліш, В. Мосіяшенко, Н. Денисенко, В. Старков, В. Золочевський, Л. Паламарчук.

Однак впровадження української етнопедагогіки у фізичне виховання дітей молодшого шкільного віку, враховуючи особливості регіональні, не знайшли свого відображення в літературі.

Метою дослідження є визначення світоглядного потенціалу та перспектив впровадження деяких засобів етнопедагогіки у процесі фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку враховуючі регіональні особливості (зокрема Чернігово-Сіверщини).

Методи дослідження: аналіз літературних джерел; моніторинг історичної спадщини, аналіз і синтез.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звернення до народної педагогіки має важливе значення для формування світогляду учнів, тому що в ній знайшли відображення педагогічні ідеї, форми, методи та шляхи виховання. Глибоке осмислення і усвідомлення історико-педагогічного досвіду народів дозволить педагогам ефективно використовувати прогресивно світоглядні ідеї народної педагогіки при формуванні суспільно значущих поглядів, переконань і ідеалів особистості.

Слід зазначити що народний досвід виховання особистості міститься в традиціях і звичаях, в укладі сімейного та суспільного побуту, творах багатожанрового фольклору в словесних засобах виховання в дитячих іграх, національних танцях и т. д. [5].

Найважливішою метою української етнопедагогіки є формування та зміцнення і духовного, і фізичного (тілесного) здоров'я дитини. Тому майже всі відомі праці з досліджень української етнопедагогіки суттєву роль відводять тілесному (фізичному) вихованню молоді [4, с. 6].

Велике значення нормального фізичного розвитку зумовлювалося цілком реальними життєвими потребами. У трудовій діяльності людини завжди постають різні проблеми, для подолання яких потрібні чималі фізичні зусилля. Сила і витривалість, стійкість і спритність у народі високо цінуються («верткий, мов в'юн», «живий, аж шкіра на ньому горить», «хоч і мале, але вузлувате») [2]. Ці риси батьки прагнули виховати у своїх дітей, крім того, народ давно збагнув, що фізичне виховання нерозривно пов'язане з іншими сторонами формування особистості.

Народна педагогіка ставить піклування про здоров'я та фізичний розвиток дітей на перше місце («нема щастя без здоров'я», колискова для немовляти «здоров'ячко на сердечко») [14].

На основі аналізу літературних джерел (Є.Н. Приступа, В.А. Старков, А.В. Цьось, В.А. Мосіяшко) встановлено, що фізичне виховання в Україні має глибокі історичні корені, воно спирається на багатовікові традиції виховання дітей і молоді, на багату спадщину давньоруської культури, на народну педагогіку ((дохристиянська доба) період пізнього палеоліту – метання, танці, ігри; період неоліту – складається сільськогосподарська календарна обрядовість, яка наскрізь перейнята рухливими іграми, танцями, фізичними вправами; епоха міді – характер фізичного виховання набув військово – фізичного спрямування; середньовіччя – фізичне виховання Київської Русі та запорізьких козаків (поєднання культу фізичної досконалості та високої моралі й духовності створило лицарів, еліту і гордість українського народу); період нової історії (до початку ХІХ ст.) – зміст фізичного виховання в календарній та родинній обрядовості (елементами були фізичні вправи, одноборства, хороводи, ігри та забави) [15].

Гострий розум народу швидко збагнув, що фізичне виховання зміцнює здоров'я, сприяє подовженню працездатності, довголіттю, виробленню позитивних вольових і моральних якостей людини. У народних прислів'ях, приказках, епосах, казках оспівується ідеал фізично загартованого, сміливого і сильного героя, людини-богатиря. У народній педагогіці чітко визначено мету фізичного виховання:

- зміцнення здоров'я і сприяння правильному фізичному розвитку;
- підготовка людини до фізичної праці та захисту Вітчизни;
- виховання таких вкрай необхідних життєвих якостей, як сила, витривалість, спритність, швидкість тощо [7, с. 15].

З огляду на це, оптимізація процесу формування фізичної культури особистості тісно переплітається з проблемами впровадження в практику фізичного виховання засобів етнопедагогіки.

Народна етнопедагогіка є багатющою невичерпною скарбницею навчально-виховних засобів, провідними серед яких є рідна мова, усна народна творчість, національна міфологія і символіка, народне мистецтво, національні традиції, звичаї і обряди, народні ігри, іграшки, ритуали та урочистості, безпосередня особиста праця, природа, колискова пісня, скоромовки, оповідання, казки, частівки, утішки, забавлянки, закликанки, атмосфера рідної домівки, приклад старших, дитяча самодіяльність, народні афоризми, прислів'я, приказки [6, с. 15].

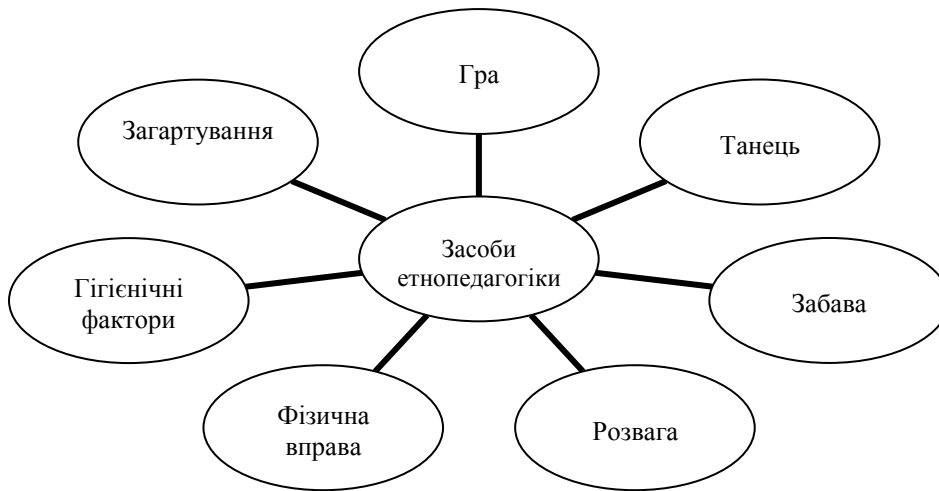
Природними засобами фізичного виховання народної педагогіки є сонце, повітря, вода, харчування, рух, відпочинок, одяг, охайність, чистота («будь здоровий, як вода», «тяжку хворобу лікує добре харчування») [1]. А штучними (спеціальним) засобами в етнопедагогіці вважаються рухливі ігри, спортивні поєдинки, силові змагання, плавання, забави, танці, загартування тіла (рис 1).

Народна педагогіка знає немало ігор, які сприяють фізичному розвитку дітей: «квач», «гуси – лебеді», «кіт і миші», «піжмурки» та інші [13].

Також, одним із головних засобів етнопедагогіки є тілесні рухи. Кожна людина з давніх-давен підсвідомо виражає свій емоційний стан за допомогою тілесних рухів. І таким чином генетично формувалась м'язова пам'ять вираження різних емоцій, яка відбивалась у мистецтво оптимально-гармонійного руху, або танець. Форма в танці існує для того, щоб реалізувати гармонію руху, намагаючись поєднувати оптимальну взаємодію усіх тілесних структур, за допомогою активації яких можливе більш яскраве вираження емоційних станів людини. Відбір танцювальних положень та їх організація (тобто формування танцювальної системи) є багатовіковим культурно-історичним процесом, пов'язаним з особливостями життя та побуту кожної окремо взятої нації чи народності [2, с. 13].

Чернігівська земля є свідком багатьох важливих історичних подій часів Київської Русі, Козаччини та подальших періодів, пам'ять про них відображається у досить великій кількості історико-культурних пам'яток (більш ніж 200 з них мають світове значення і свідчать про видатну роль і місце Чернігівського князівства у формуванні Київської Русі та Української держави; найбільш цінними пам'ятками домонгольського періоду є унікальні за своїм значенням, віднесені до найвизначніших творинь світового

мистецтва Спаський (XI ст.) та Борисоглібський (XII ст.) собори, Успенський собор Єлецького монастиря (XII ст.), Антонієві печери та Іллінська церква (XI-XII ст.), П'ятницька церква (XII ст.) та інші [8]). Це дає нам можливість зробити висновок, що Чернігово-Сіверщина має багатий потенціал етнопедагогіки.

Рис. 1. Класифікація засобів етнопедагогіки

Аналіз змісту етнопедагогіки Чернігово-Сіверщини дозволив нам визначити деякі засоби, які можуть доцільно і ефективно сприяти зростанню фізичної культури дитини.

Впровадження танцювальних рухів, з урахуванням етнокультурної сутності, в урок фізичної культури дозволить підвищити рівень координації рухів дітей молодшого шкільного віку, сприятиме зміцненню здоров'я, забезпечить розширення світогляду, сприятиме розвитку пізнавальної активності. Як зазначають Псарук Я. А., Андрощук Л. М., Тараканова А. П. завдяки участі в музичних, хореографічних іграх, танцях учні мають чудову можливість доторкнутися до джерел українського народного мистецтва, а також традицій. Танцювальний етнографічний матеріал, що є зразком норм поведінки, музичної та хореографічної культури українського народу, сприяє розвитку національної свідомості, патріотичних почуттів [8].

Для кожного регіону притаманні різного виду танці, що стосується Чернігово-Сіверщини, то ми можемо систематизувати такі, як:

- сюжетного типу: «Лісоруб», «Опришки», «Косарі»;
- побутового: «Поліська полька», «Поліська лопотуха», «Веретенце», «Крутях».
- Хороводного плану: хороводи пов'язані з природою («Дощик», «Перепілка», «Калинонька», «Закликання весни», «Русалка», «Зелений Світ», «А вже весна», «Вітерець», «Хурделиця»). Хороводи пов'язані з трудовими діями («Гречка», «Рукодільниця», «Сито», «Рушничок»). Та народного типу, які пов'язані з порами року (веснянки, купальні хороводи, осінні ігри, метелиця), суто дитячі хороводні танці («Кіт і миша», «Дід та Баба»), однак для того щоб забезпечити якість фізичного виховання за рахунок використання етнопедагогічної підготовки потрібно сформуванню такої системи етнопедагогічних знань яка б змогла нести в собі:

- особливості та характеристику народного фізичного виховання;
- своєрідність національних звичаїв і традицій;
- методів та прийомів інтеграції народних традицій в сучасних навчально-виховних працях з фізичного виховання.

І в кінцевому етапі несли в собі позитивне зрушення не тільки в фізичному та інтелектуальному зростанні, а і забезпечила надійність національних переконань, які в подальшому служили тим пронизуючим фактором, який керував всім фізичним вихованням національної ідеї [10].

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На основі аналізу літературних джерел та власних спостережень визначено, що на даний момент недостатньо використовуються засоби етнопедагогіки у фізичному вихованні молодших школярів. Доповнено й уточнено інформацію про основи формування фізичної культури дітей молодшого шкільного віку засобами української етнопедагогіки.

Обґрунтовано можливість використання деяких засобів етнопедагогіки Чернігово-Сіверщини в процес фізичного виховання, впровадження яких буде сприяти розширенню світогляду дітей, розвитку їх пізнавальної активності, естетичному вихованню, духовному розвитку тощо.

Використані джерела

1. Вербицька Л. Застосування засобів етнопедагогіки у формуванні здорового способу життя молодших школярів / Л. Вербицька // Завуч (Шкільний світ). – 2013. – № 4. – С. 10-11.
2. Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю / В.М. Верховинець. – К. : Музична Україна, 1990. – 120 с.
3. Вольчинський А.Я. Фізичне виховання дитини за традиціями української етнопедагогіки / А.Я. Вольчинський, Н.А. Колесник, А.М. Лящук // Матеріали XLII наук. конф. ВДУ ім. Лесі Українки. – Луцьк. – 1996. – №. 4. – С. 179–180.
5. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу / М. Грушевський. – К. : Либідь, 2006. – 256 с.
6. Денисенко Н. Рідна етнопедагогіка – виховання здорової нації / Н. Денисенко // Науковий світ. – 2010. – № 8. – С.16-17.
7. Етнопедагогіка : [навч. посібник]. / В.Б. Євтух, А.А. Марушкевич, Н.М. Дем'яненко, В.В. Чепак. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. – Т.1. – 149 с.
8. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: науково-метод. посібн. / І.А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
9. Кирилюк В.М. Шляхи вирішення проблем збереження та розвитку народної хореографії на Чернігівщині / В.М. Кирилюк // Філософія етнокультури та наукові стратегії збереження національної єдності України: Зб. наук. статей / за ред. проф. В. А. Личковаха. – Чернігів, 2007. – С. 89-93
10. Кліш І.С. Роль народних ігор в активізації рухливості дитини, розвитку мислення, формування емоційної сфери [Текст] / І.С. Куліш // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Зб.наук.праць. – Луцьк : Медіа, 1999. – С. 385-391.
11. Лисенко Л.Л. Формування фізичної культури школярів молодшого шкільного віку засобами етнопедагогіки Чернігово-Сіверщини / М.М. Огієнко, Л.Л. Лисенко, А.О. Корнева. – Technologies of shaping and enhancing health of human and society. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2016. – P.145-151.
12. Микитчак О. Туристично-рекреаційні ресурси Чернігівської області / О. Микитчак // Вісник Львівського університету: сер.: Міжнародні відносини. – 2014. – Вип. 34. – С. 78-86.
13. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка : [навч. посіб.] / В.А. Мосіяшенко. – Суми : Університетська книга, 2005. – 176 с.
14. Приступа Є. Українські народні рухливі ігри, розваги та забави: методологія, теорія і практика : [монографія] / Євген Приступа, Олег Слімаковський, Микола Лук'яненко. – Дрогобич, 1999. – 449 с.
15. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К. : ІЗМН, 1997. – 232 с.
16. Цьось А.В. Українські народні ігри та забави. – Луцьк : Надстир'я, 1996. – 96 с.

Korneva A.

IDEOLOGICAL POTENTIAL AND ASPECT OF INTRODUCTION WITH SOME RESOURCES OF ETHNOPEDAGOGY CHERNIHIV-SIVERSHCHYNA IN A PHYSICAL EDUCATION OF CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE

In the article was identified the theoretical formation basis of physical individual training of Ukrainian ethno pedagogy. It's proved ideological potential and aspects of introduction of ethnopädagogy in certain regions of Ukraine (Chernihiv-Sivershchyna) in the process of physical children education of primary school age.

It was established that the experience of generations and cultural heritage of a particular region (such as Chernihiv-Sivershchyna) may be used to promote the growth of physical culture personality. It was determined the tools of Ethno-pädagogy that can be put into the practice of physical education, natural aspects of folk pedagogy (sun, air, water, food, movement, travel, clothing, cleanliness, purity); special such as (outdoor games, sports matches, strength competitions, swimming, fun, dancing, hardening). According to the analysis of the literature and our own experience, we classified such types of dances that are inherent in Chernigov-Siverschyna (plot dances «Harvester», «Opryshky», «Kosari», domestic dancing «Poliska Polka», «Poliska lopotuha», «Veretentse», «Krutyach»; round dances related to labor actions «Grechka», «Rukodilnytsya», «Syto», «Rushnychok». And national type which are connected with seasons – spring songs, dance swimming, autumn games, snowstorm, especially children's choral dances «Cat and Mouse», «Grandfather and grandmother»). However to provide quality of physical education due to use of ethnopädagogical preparation it is necessary to create such system of ethnopädagogical knowledge what could bear in itself: the features and characteristics of the national physical education; originality national customs and traditions; the integration of methods and techniques of folk traditions in modern educational works on physical education.

It is assumed that some aspects of Ethno-pädagogy Chernihiv-Sivershchyna in the process of physical education will contribute to the expansion of children world, and also will develop their cognitive activity, aesthetic, physical training, spiritual development and so on.

Key words: ethnopädagogy, identity formation, ideological potential.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2017 р.